

6. DE DIERENRIEM

Inleiding

Twaalf sterrenbeelden behoren tot de Dierenriem: Vissen, Ram, Stier, Tweelingen, Kreeft, Leeuw, Maagd, Weegschaal, Schorpioen, Schutter, Steenbok en Waterman. In het vlakke Nederland staat altijd de helft van de Dierenriem boven de horizon (zie de kaarten op het einde van dit hoofdstuk). *De mens staat altijd in het midden van de Dierenriem.* Meestal zijn echter niet meer dan vijf Dierenriembeelden tegelijk waarneembaar. Van het opkomende en ondergaande beeld zijn alleen de helderste sterren te zien.

Als de Vissen opkomen, gaat de Maagd onder; bij het ondergaan van de Vissen komt de Maagd op. Voor ons staan de Vissen en de Maagd tegenover elkaar. De andere *tegenoverstaande beelden* zijn: Ram-Weegschaal, Stier-Schorpioen, Tweelingen-Schutter, Kreeft-Steenbok en Leeuw-Waterman. (Het is praktisch bij het doorlezen van deze tekst de draaibare sterrenkaart 'Zodiak' van Joachim Schultz bij de hand te hebben.)

Zon, maan en planeten bevinden zich altijd in een sterrenbeeld van de Dierenriem. De lichtpunten in het omliggende gebied van bijv. de maan zijn de sterren van een Dierenriembeeld. Staat de maan tussen de sterren van de Leeuw, dan heet dit: "De maan staat in de Leeuw". Elk zichtbaar Dierenriembeeld bevindt zich ergens in die brede strook waar de zon door het jaar heen aan de hemel kan staan. De Dierenriembeelden (én de planeten) verschijnen aan de hemel tussen de laagste en de hoogste zonnebanen.

De jaarlijkse gang van de zon door de Dierenriem

Door het jaar heen verandert de sterrenhemel. De sterren bewegen *sneller* langs hun hemelboog van oost naar west dan de zon. *De zon 'houdt zich in'* en is na een maand aangekomen in het later opkomende en ondergaande Dierenriembeeld, dat meer oostelijk is gelegen. De zon komt van maand tot maand in een ander Dierenriembeeld. Hij beweegt door de Dierenriem van de Vissen naar de Ram, Stier, Tweelingen enz.

De zon staat na (gemiddeld) 24 uur weer in het zuiden. De sterren culminereren al na 23 uur en 56 minuten. Na 30 dagen culminereren ze 30 keer vier minuten vroeger ofwel al twee uur vroeger. Wanneer we maandenlang 's avonds om bijv. 22 uur naar een bepaald sterrenbeeld kijken, zien we dat dit een maand later 30° meer westwaarts staat op zijn hemelboog. De twaalf Dierenriembeelden zijn een maand later 'een plaats' opgeschoven; elk beeld staat 30° verder op zijn hemelboog van oost naar west. Zie *de twaalf middernachtkaarten*, die getekend zijn voor de eerste van de maand om 0.40 wintertijd. De kaart voor januari is ook te gebruiken in februari omstreeks 22 uur en in maart omstreeks 20 uur.

In het grootste Dierenriembeeld, de Maagd, verblijft de zon ongeveer 46 dagen. In het volgende beeld, de kleine Weegschaal, is de zon slechts 19 dagen. De Dierenriembeelden zijn ongelijk van grootte. Meestal volgt op een groot beeld een klein beeld. Het midden van de beelden ligt wel op regelmatige afstanden (ongeveer 30°) van elkaar. Na ongeveer 30 dagen is de zon uit het midden van een beeld naar het midden van het oostelijker gelegen beeld verschoven. *Na een half jaar* staat de zon in het *tegenoverstaande beeld* van de Dierenriem. Een voorbeeld: In de Kersttijd kunnen we de Schutter niet zien. De Schutter komt samen met

de zon op en maakt met de zon een kleine, lage hemelbaan ongeveer van zuidoost naar zuidwest. Bij zonsondergang, nog geen acht uur na het opkomen, gaan ze samen onder. In de lange decembernacht zijn de zon en de Schutter onder de horizon. In die maand is het tegenoverliggende beeld, de Tweelingen, de gehele nacht te bewonderen.^a Bij zonsondergang komen de Tweelingen ongeveer in het noordoosten op, in het midden van de nacht staan de heldere sterren Castor en Pollux op hun hoogst in het zuiden en pas tijdens het ochtendgloren gaan de Tweelingen ongeveer in het noordwesten onder. Na een half jaar staat de zon in de Tweelingen. Zon en Tweelingen doorlopen overdag hun grote, hoge hemelboog. En de Schutter maakt van zonsondergang tot zonsopkomst zijn kleine, lage hemelbaan.

Ook voor de andere beelden geldt: Het beeld waarin de zon zich bevindt, is onzichtbaar; de maand ervoor en erna is het hoogstens even in de schemering te zien. Het beeld dat zich tegenover de zon bevindt, heeft zijn 'gloriemaand': het staat de hele nacht aan de hemel en bevindt zich in het midden van de nacht op zijn hoogst in het zuiden. In de maand ervoor en erna is het beeld bijna de hele nacht goed te zien.

De Dierenriembeelden die in de avondschemering ongeveer gelijktijdig beginnen op te lichten, waren overdag onzichtbaar opgekomen. Ze gaan in de loop van de nacht onder. Dit na elkaar verdwijnen 'in de donkere aarde' is te volgen, als je de hele nacht op zou blijven. *De avondbeelden gaan na een maand twee uur vroeger onder.* Het beeld dat deze maand op het einde van de schemering nog even zichtbaar wordt, zal de volgende maand niet meer te zien zijn. De andere beelden zullen in de komende maanden in de avondgloed onzichtbaar worden. *De heliakische ondergang van het beeld, het verdwijnen in de gloed van de ondergaande zon, is het einde van zijn zichtbaarheidsperiode.*^b Het beeld gaat slechts kort na de zon onder. De zon zal in het komende halfjaar de beelden die in de avondschemering aan de hemel staan, doorlopen ('de toekomst van de zon').

De Dierenriembeelden die in het ochtendgloren aan de oplichtende hemel ongeveer gelijktijdig verbleken, waren 's nachts na elkaar aan de donkere hemel opgekomen. Na een maand komen ze twee uur vroeger in de nacht op. Ze zullen de komende maanden steeds langere tijd zichtbaar zijn. Het beeld dat deze maand net voor het ochtendgloren even vaag zichtbaar is, begint een nieuwe zichtbaarheidsperiode. *De heliakische opkomst van het beeld is het zichtbaar worden van een beeld uit het licht van de opkomende zon.* Het beeld 'komt op' uit het zonnelicht. Het zal in de komende maanden steeds vroeger voor de zon opkomen. De zon was het afgelopen half jaar in de beelden die in de ochtendschemering aan de hemel stonden. ('het verleden van de zon').

Methodisch-didactische opmerkingen

De opbouw van de bespreking

De dagelijkse en jaarlijkse bewegingen van de Dierenriem zijn veel te gecompliceerd om ze als zodanig in de zevende klas te kunnen bespreken. Bij het behandelen van de Dierenriem moeten we ons beperken.

---

a) Zie de drie decemberkaarten. Deze zijn getekend voor de eerste van de maand, drie kwartier na zonsondergang, het middernachtelijke uur (0.40) en drie kwartier voor zonsopkomst.

b) Het Griekse woord 'helios' betekent zon.

De leerlingen hebben een week nodig om een vereenvoudigde versie van de dagelijkse en de jaarlijkse beweging van de zon in de Dierenriem 'onder de knie te krijgen'. Laat de leerlingen al in een vroeg stadium de namen van de Dierenriembeelden in de juiste volgorde uit het hoofd leren (Vissen, Ram, Stier, Tweelingen, etc.).

Als voorbereiding voor het nalopen van de Dierenriembeweging tekenen de leerlingen de gestalte van een Dierenriembeeld en ook van het tegenoverstaande beeld. Het kind dat bijv. voor de Tweelingen heeft gekozen, tekent ook de Schutter. Ook al zijn alle nachten bewolkt, het enthousiasme om 'het eigen sterrenbeeld' te mogen tekenen wordt bij de leerlingen door niets geremd. Wanneer er mythologische afbeeldingen van de Dierenriembeelden in de klas hangen, zijn veel kinderen geneigd deze gestalten na te tekenen. De tekeningen moeten zo groot en kleurrijk zijn dat ze bij het nalopen van de bewegingen van de Dierenriem te gebruiken zijn.

Sommige kinderen willen in het beeld de sterren tekenen. Als ze dat doen, moet het ook goed gebeuren. Meestal zijn de leerlingen wel in staat de verhoudingen van de gestalten goed weer te geven, maar niet de afstandsverhoudingen tussen de sterren. Hiervoor hebben ze een voorbeeld nodig waarop tussen de sterren lijnen staan.

Het is beter zich eerst te concentreren op de oost-west beweging van de Dierenriembeelden en de volgorde waarop ze opkomen en ondergaan. (De twaalf sterrenbeelden komen na elkaar aan de oostelijke hemel op en verdwijnen achter de westelijke horizon.) In een latere fase kan verteld worden dat de opeenvolgende Dierenriembeelden in verschillende richtingen opkomen en verschillende hemelbogen doorlopen (de noord-zuid verschillen). Men maakt dan het onderscheid tussen de Tweelingen met de naburige 'lichte beelden' en de Schutter met zijn naburige 'donkere beelden'. Hierop kan in de klas echter niet uitvoerig worden ingegaan.

Leerlingen die oplettend waarnemen, kunnen met vragen komen waardoor je hen ook iets moet laten zien van de verschillende standen van de Dierenriem en de Dierenriem-dynamiek. De draaibare sterrenkaart 'Zodiak' van J. Schultz is hiervoor een sprekend hulpmiddel.

Het zelf lopen van de hemelbogen

Met het nalopen van de Dierenriembewegingen kan begonnen worden als de leerlingen met de bewegingen van de sterren en de zon al enigszins vertrouwd zijn, anders lopen ze slechts mee, zonder op te letten.

De kinderen krijgen elke keer na het lopen schriftelijke opdrachten. Onderstaand voorbeeld laat zien hoe dit opgebouwd kan worden.

- Twaalf leerlingen vormen een zo'n groot mogelijke cirkel; elk toont de tekening van een Dierenriembeeld. De leerlingen weten dat de beelden Vissen, Ram, Stier, enz. na elkaar opkomen en ondergaan. Ze staan tegen de wijzers van de klok in.
- Eén leerling staat in het midden. Vóór hem is het zuiden, precies links van hem het oosten en rechts van hem het westen.
- We beginnen met de Tweelingen op het hoogst, in het zuiden. Kreeft, Leeuw en Maagd zijn stijgend aan de oostelijke hemel; de Maagd is in het oosten aan het opkomen. Het tegenoverstaande beeld, de Vissen, is in het westen aan het ondergaan. Tussen de Vissen en de Tweelingen staan de Ram en de Stier. De leerlingen heffen hun tekeningen op verschillende hoogtes: de Tweelingen het hoogst; Vissen en Maagd ongeveer op navelhoogte.
- De overgebleven leerlingen voegen zich naast en achter de leerling in het midden en 'bewonderen' eveneens deze hemel.

Voor de leerkracht: De 'lichte beelden' staan aan de hemel; de Dierenriem staat in zijn hoogste stand. In december (zon in de Schutter) gebeurt dit op het middernachtelijke uur;

- in maart (zon in de Vissen) bij zonsondergang; in juni (zon in de Tweelingen) op het midden van de dag; in september (zon in de Maagd) bij zonsopkomst.
- Achter de leerlingen staan ook nog Dierenriembeelden. De Weegschaal, de Schorpioen, de Schutter, de Steenbok en de Waterman zijn onder de horizon en moeten nog opkomen; ze zijn op dit moment onzichtbaar. De tekeningen van deze beelden zijn niet te zien.
  - De hemel komt in beweging en loopt door tot de Tweelingen ondergaan. De Dierenriembeelden Vissen, Ram en Stier verdwijnen na elkaar achter de westelijke horizon. (Voor de overzichtelijkheid gaat elk beeld precies in het westpunt onder.) De tegenoverstaande beelden Maagd, Weegschaal en Schorpioen komen in deze tijd op aan de oostelijke hemel (in het oostpunt). Als de Tweelingen ondergaan, is de Schutter aan het opkomen. De Maagd heeft al die uren geklommen en staat in het zuiden op haar hoogste punt.
  - Het is vandaag bijv. 12 januari. De zon staat nog in de Schutter (zie tabel 6-1). Zo'n twee uur voor de zon opkomt, beginnen de sterren te verbleken. De beelden bewegen bij het opkomen van de zon door; ze blijven aanwezig, worden echter onzichtbaar. We herhalen de loopoefening; de sterrenbeelden die aan de hemel staan, moeten kort voordat de Schutter opkomt hun tekening omdraaien.
  - Een leerling wordt tot zon en gaat voor de Schutter staan. Hij komt met de Schutter op, is als enige zichtbaar en gaat gelijk met de Schutter onder. (Voor de overzichtelijkheid gaat de zon ook op 12 januari in het westpunt onder.) De Dierenriembeelden die bij zonsondergang boven de horizon staan, worden bij het donker worden van de hemel zichtbaar. We bekijken welke Dierenriembeelden vanavond na zonsondergang aan de hemel zullen verschijnen. Dit doen we ook voor twee uur na zonsondergang, voor het middernachtelijke uur en voor de ochtendhemel, kort voor zonsopkomst. We herhalen het enige keren.
  - De vragen die de kinderen in hun schrift gaan uitwerken, sluiten aan bij het gelopene. Bij het bespreken van bijv. de vraag over het opkomen van de Schutter krijgt de Schutter of de zon het woord.
  - Welk Dierenriembeeld staat vanavond tijdens de schemering het meest westelijk aan de hemel? (Steenbok) En welk beeld komt er op dat moment op? (Tweelingen)
  - De leerkracht tekent op het bord een horizon, bijv. zoals op de draaibare sterrenkaart van Schultz: een gebogen lijn van oost naar west; de waarnemer staat precies tussen oost en west en kijkt naar het zuiden. De grond waarop de waarnemer (de leerling) staat, wordt donker ingekleurd.
  - Welke Dierenriembeelden staan er vandaag na zonsondergang aan de hemel en waar staan ze? De leerlingen noteren van west naar oost op de goede plaats: Steenbok, Waterman, Vissen (in het zuiden; het hoogst boven de horizon), Ram, Stier en de Tweelingen.
  - Ditzelfde doen we voor twee uur na zonsondergang, voor het midden van de nacht en voor het ochtendgloren.
  - De volgende dag worden de oefeningen herhaald en wordt er voor de volgende maand dezelfde reeks loopoefeningen verricht: In februari zal er na zonsondergang een nieuw beeld, de Kreeft, in het oosten staan en is in het westen het tegenoverstaande beeld, de Steenbok, verdwenen. Op het middernachtelijke uur staan de Tweelingen niet meer zo hoog in de zuiden, ze zijn aan het dalen en staan 'een plaats' verder. De Kreeft culmineert op het middernachtelijke uur en zal pas tegen zonsopkomst ondergaan. Alle beelden zijn na een maand een plaats opgeschoven op hun hemelboog van oost naar west.
  - De leerlingen werken in hun schrift weer dezelfde vragen uit; maar nu voor de maand februari.
  - De volgende dag vergelijken we de bewegingen van de sterren en de zon in januari en

februari. De sterren gaan altijd vooruit: zowel in de loop van de nacht als in de loop van de jaar gaan ze voorwaarts van oost naar west. De leerlingen beseffen dat de sterren sneller zijn dan de zon. De zon houdt zich voortdurend iets in ten opzichte van de sterren van de Dierenriem. De zon beweegt langzamer dan de sterren van oost naar west en gaat door deze ingehouden beweging van de Schutter naar de Steenbok, het beeld dat *later* opkomt en ondergaat.

- De daaropvolgende dag herhalen we weer en gaan we opnieuw een maand verder vooruit. Tevens bekijken we de hemel 'een half jaar later' en 'volgend jaar januari'.
- Als schriftelijke opdracht is er bovendien de vraag hoe op je verjaardag de sterrenhemel eruit ziet na zonsondergang, op het midden van de nacht en voor zonsopkomst. En hoe is dit een half jaar later?

De verschillende hemelbogen van de Dierenriembeelden

Wanneer de leerlingen de oost-west beweging goed onder de knie hebben, kan de blik verrijnd worden:

- Van de Dierenriembeelden komen alleen de Vissen en de Maagd precies in het oosten op.
- De Tweelingen maken van alle Dierenriembeelden de langste en de meest noordelijke hemelbaan; de Tweelingen culminereren het hoogst. Zij zijn elk etmaal 17 uur aan de hemel (NO-NW). Ook de Ram, de Stier, de Kreeft en de Leeuw komen ten noorden van het oostpunt op en gaan pas na meer dan twaalf uur onder (W-WNW). De zon doorloopt de Ram, de Stier, de Tweelingen, de Kreeft en de Leeuw in de lichte tijd van het jaar. We noemen deze vijf Dierenriembeelden de '*lichte beelden*'. In de donkere maanden zijn ze veel uren goed zichtbaar. Castor en Pollux, de opvallende sterren uit 'het lichtste beeld', fonkelen in december en januari op het middernachtelijke uur hoog aan de zuidelijke hemel.
- De Schutter maakt van alle Dierenriembeelden de kleinste en de meest zuidelijke hemelbaan. De Schutter is elk etmaal slechts zeven uur boven de horizon (ZO-ZW). Ook de Weegschaal, de Schorpioen, de Steenbok en de Waterman komen ten zuiden van het oostpunt op, maken lage hemelbanen en verdwijnen al na minder dan twaalf uur uit het zicht (WZW-W). De zon doorloopt deze beelden in de donkere tijd van het jaar. We noemen deze vijf Dierenriembeelden de '*donkere beelden*'. Ze staan in de lichte maanden aan de grijzige hemel en kunnen relatief weinig uren laag aan de zuidelijke hemel gevonden worden.

De vier belangrijkste standen van de Dierenriem

De Dierenriem doorloopt in (bijna) een etmaal steeds andere standen. Hij daalt van zijn hoogste stand (de Tweelingen culminereren) via zijn meest westelijke (de Tweelingen gaan onder in het noordwesten) naar de laagste stand (de Schutter culmineert). Vervolgens stijgt hij via de meest oostelijke stand (de Tweelingen komen op in het noordoosten) naar de hoogste stand.

Bij het bespreken van de fenomenen kan de aandacht gericht worden op het verschil in de stand van de Dierenriem in het begin en het einde van de nacht. Voor de snelle leerlingen zijn de verschuivingen van de stand van de Dierenriem een boeiend onderwerp.

De kleuren voor de Dierenriemtekens/beelden

Er bestaan verschillende kleurrijke Dierenriemkaarten. De kleurindelingen die de twaalf verschillende zonnekwaliteiten in het jaarverloop tot uitdrukking brengen, zoals de twaalfkleurencirkel van Rudolf Steiner, hebben veel te bieden (zie tabel 6-1).

Steiner ontwikkelde uit de zesdelige kleurencirkel van Goethe (rood, geel, groen, blauw, violet en purper) een twaalfdelige: rood, oranje, geel, groen, blauw, indigo, violet (de zeven kleuren van het zonnenspectrum), twee nuances tussen perzikbloesem (purper) en violet en twee nuances tussen perzikbloesem en rood (de vijf purperkleuren). Voor de euritmische vertolking van de twaalf stemmingen van de Dierenriem maakte hij de kleurindeling Ram-rood, Stier-oranje, Tweelingen-geel, enz. De Steenbok, die tegenover de Kreeft (groen) staat, kreeg het tere perzikbloesem. De Schorpioen (blauwig lila) en de Schutter (roodachtig lila) kregen de kleurovergangen tussen het perzikbloesem en het violet; de Waterman (roze) en de Vissen (teer rood) hebben de kleuren die liggen tussen het perzikbloesem en het rood.

Een bordtekening van de gekleurde Dierenriem met de mens in het midden is voor de leerlingen een houvast bij het werken met de Dierenriem. De Tweelingen (geel) staan bovenaan, de Schutter (roodachtig lila) staat onderaan, de Vissen (teer rood) rechts en de Maagd (indigo) links. Door deze kleurindeling krijgt de Dierenriemkaart zeggingskracht:

- De zon doorloopt in de lichte tijd van het jaar de beelden met een heldere, duidelijk onderscheidbare kleur (rood, oranje, geel, groen, blauw). De zon doorloopt in de donkere tijd van het jaar de beelden met een 'geheimzinnige', moeilijk te onderscheiden kleur (de purperkleuren).
- De zon doorloopt in de uitwisselende tijd van het jaar de 'roodgetinte beelden' Steenbok, Waterman, Vissen, Ram en Stier. In de inwisselende tijd van het jaar doorloopt de zon de 'blauwige' beelden Kreeft, Leeuw, Maagd, Weegschaal, Schorpioen en Schutter.

Tabel 6-1

DE DIERENRIEMBEELDEN

Beeld	Kleur	Graden*	Dag**
Ram	rood	29	20 april
Stier	oranje	53	14 mei
Tweelingen	geel	89	20 juni
Kreeft	groen	117	20 juli
Leeuw	blauw	138	11 augustus
Maagd	indigo	173	16 september
Weegschaal	violet	219 (39)	2 november
Schorpioen	blauwig lila	238 (58)	21 november
Schutter	rood-lila	268 (88)	20 december
Steenbok	perzikbloesem	298 (118)	19 januari
Waterman	roze	326 (146)	15 februari
Vissen	teer rood	351 (171)	12 maart

* Ongeveer 29 dagen na het begin van de lente (0°) komt de zon in het Dierenriembeeld

Ram. Hij doorloopt in 24 dagen het kleine beeld Ram en komt ongeveer 53 dagen na het begin van de lente in de Stier enz.

Zie voor de getallen tussen haakjes hoofdstuk 7. Dierenriemkaart, werkwijze, punt 3.

** De week (ongeveer de dag) waarop de zon in het volgende Dierenriembeeld komt.

Het Dierenriembeeld en 'je Dierenriemteken'

Op de dag van de geboorte is het sterrenbeeld waarin de zon staat natuurlijk niet te zien. Ook op je verjaardag is dat sterrenbeeld niet te zien. Dit Dierenriembeeld maakt overdag zijn hemelboog en is 's nachts samen met de zon onder de horizon. Een half jaar na je verjaardag, heeft het sterrenbeeld zijn beste zichtbaarheid, zijn gloriemaand.

Er kan in de klas een probleem opduiken: de leerling die bijv. op 12 januari zijn verjaardag heeft, merkt op dat hij niet een Schutter is, maar een Steenbok. Hiermee wordt bedoeld dat het Dierenriemteken waarin de zon bij de geboorte stond, Steenbok is. "Ik ben Steenbok" betekent dat het Dierenriemteken of het zonneteken Steenbok is.

Tegenwoordig is de naam van je zonneteken niet dezelfde als de naam van het sterrenbeeld waarin de zon stond bij de geboorte (en op de verjaardag). De zon staat elk jaar op de verjaardag van deze leerling tussen de sterren van het Dierenriembeeld Schutter. In de astrologie kijkt men naar de indeling van de zonnweg in twaalf tekens en zegt men dat op 12 januari de zon zich bevindt in het Dierenriemteken Steenbok (zie Schultz, hoofdstuk V, IX, blz. 201, 202 en Kaart I).

In een zevende klas kunnen de verschillen tussen een Dierenriem-teken en een Dierenriembeeld slechts op vereenvoudigde wijze worden toegelicht:

- We zien aan de hemel de sterren van de Dierenriembeelden, het ene beeld is groter dan het andere.
- De indeling van de jaarlijkse zonnebaan door de Dierenriem in twaalf even grote Dierenriemtekens is meer dan 2.000 jaar oud. In die tijd stond de zon op 12 januari zowel in het sterrenbeeld Steenbok als in het teken Steenbok. De 'vaste sterren' maken echter zeer langzaam zo'n uit- en inwikkende beweging als de zon. De Steenbok doorliep 2.000 jaar terug zulke lage hemelbogen als de zon in de eerste maand nadat hij zijn laagste hemelbogen had doorlopen (22 december - 20 januari); hij maakte toen elk etmaal ongeveer dezelfde hemelboog als de Schutter tegenwoordig. De Steenbok had ongeveer 2.000 jaar nodig om zich zoveel uit te wikkelen als de zon doet in een maand. De zon staat gedurende ons hele leven elk jaar van ongeveer 20 januari tot 15 februari tussen de sterren van de Steenbok.

In de astrologie wordt (meestal) niet gerekend met de plaats van de zon tussen de sterren van het Dierenriembeeld, maar met zijn plaats in het Dierenriemteken. De indeling van toen wordt ook nu nog gebruikt. Toen stond de zon op 12 januari in het Dierenriembeeld/teken Steenbok. De mensen die op 12 januari geboren worden, hebben als zonneteken de Steenbok. Aansluitende thema's als het verschuiven van het lentepunt, het Platonisch wereldjaar en de opeenvolgende cultuurperiodes kunnen genoemd worden, maar zijn geen onderwerpen om met zevende klassers aan te werken (zie deel II).

Als we geen nadruk leggen op de grenzen van de beelden en de tekens, maar de plaats van de zon in de Dierenriem slechts globaal aanduiden (in maart staat de zon in de Vissen, in juni in de Tweelingen, in september in de Maagd enz.), ontstaan er waarschijnlijk geen vragen naar het verschil tussen de 'de astronomische beelden' en 'de astrologische tekens'.

Vaak klinkt als hét bezwaar tegen de astrologie dat de astrologen niet kijken naar de werkelijke plaats van de planeten tussen de sterren van de Dierenriembeelden, maar naar een verouderd schema. Deze ruimtelijke benadering leidt echter de aandacht af van de kernvragen die de astrologie oproept in de huidige fase van de mensheidsontwikkeling. (De brieven van Elisabeth Vreede bieden veel aanknopingspunten voor het ontwikkelen van nieuwe inzichten in de relatie kosmos-mens. Haar brieven zijn gebundeld uitgegeven in het dikke boekwerk 'Astronomie und Anthroposophie' en een veel dunnere versie 'Astrologie und Anthroposophie'.)

Sommige klassen blijken totaal geen belangstelling te hebben voor de astrologie; in andere klassen verzamelen kinderen uit eigen initiatief alle voorspellingen over hun Dierenriemteken. Hoe bespreken we met deze leerlingen zo'n overgeleverde traditie die niet meer aan de tijd is? Hoe kijken bijv. de leerlingen 'die een Steenbok zijn' naar de verschillende voorspellingen over de Steenbok in de tijdschriften? En wat vinden degenen die in een andere maand van het zonnejaar geboren zijn: zouden zij het voorspelde ook kunnen meemaken?

De grenzen tussen de Dierenriembeelden

De officiële grenzen tussen de Dierenriembeelden zijn gebaseerd op een afspraak van de Internationale Astronomische Unie (I.A.U.) uit 1928. Met noord-zuid en oost-west lopende lijnen werd de hemel in 88 gebieden verdeeld. Bij deze ruimtelijke indeling ging de I.A.U. uit van de 48 Ptolemaeïsche sterrenbeelden (de beelden waarvan de namen een mythologische oorsprong hebben) en van de zogenaamde moderne beelden (de beelden die in de 17^e en 18^e eeuw zijn ontworpen). De grenzen liggen meestal in de lege gebieden tussen de sterren van het ene beeld en die van het andere.^c (Zie de geschiedkundige beschouwing in deel II.)

De grenzen zijn dus geen 'kosmisch gegeven'. Fenomenologisch gezien, heeft het meer zin te spreken over *de week* waarin de zon in het volgende Dierenriembeeld komt, dan over de dag.

-
- c) In de antroposofische literatuur worden sinds de eerste Sternkalender uit 1929 vaak enigszins andere grenzen gekozen. Deze wijken bij de meeste beelden enige graden af van de grenzen van de I.A.U. (De zon komt enige dagen vroeger of later in het Dierenriembeeld.) In de Sternkalender uit 1972 en 1996 zijn sommige grenzen een graad veranderd, dit vanwege het verschuiven van het lentepunt. De gebruikte gradenindeling (zie tabel 6-1) is ontleend aan de Sternkalender 1996-1997 (W. Held).